

Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского
Серия "Филология. Социальные коммуникации". Том 24 (63). 2011 г. №4. Часть 1. С.235-239.

УДК 821.161.2.09

КОНЦЕПТ ЖІНКА У ДИСКУРСІ П. ЗАГРЕБЕЛЬНОГО (НА МАТЕРІАЛІ ЖУРНАЛІСТСЬКИХ ІНТЕРВ'Ю ІЗ ПИСЬМЕННИКОМ)

Карпенко Н.А.

*Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди, м. Харків,
Україна*

У статті розглянуто засоби омовлення культурно значущої складової концепту жінка, що їх виокремлено із інтерв'ю із П. Загребельним. Увагу зацентовано на властивості дискурсу майстра слова впливати на збереження та формування культурних цінностей українців, що уможливорюється завдяки діяльності журналіста як представника своєї професії.

Ключові слова: *концепт, дискурс, культурні цінності, інтерв'ю.*

Постановка проблеми. У межах сучасної поліфункціональної лінгвістики одним із найбільш досліджуваних об'єктів є дискурс як категорія, що утілює культурні норми, стереотипи, конвенції та установки конкретної нації. Результати професійної діяльності журналіста (у цьому разі до уваги беремо фіксовані на письмі інтерв'ю з видатними постатями) дають можливість виявити особливості світоглядних позицій та життєвих установок таких особистостей, що корелюють із національною свідомістю українців та можуть впливати на її формування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження концептуальних структур, що його вибудовують згідно із лінгвокультурологічним підходом, залишається у фокусі уваги таких авторитетних мовознавців, як Г. Воркачов, І. Голубовська, В. Карасик, Т. Космеда, Л. Лисиченко, Ю. Степанов та ін. Категорія дискурсу дедалі набуває популярності у сфері соціальних наук та є об'єктом численних розвідок лінгвістів, зокрема і таких сучасних учених, як Ф. Бацевич, А. Загнітко, В. Дем'янков, Є. Кожем'якін, В. Карасик, Т. Космеда, М. Олешков, Ю. Степанов.

Метою цієї розвідки є моделювання структури концепту *жінка* та виявлення в ній етноспецифічно маркованої складової, що її наявність мотивована колективною свідомістю українців, особливостями їх менталітету.

Поставлена мета зумовлює такі *завдання*: 1) виявити смисли-репрезентанти концепту *жінка* із фрагменту дискурсу П. Загребельного, що його становить інтерв'ю з письменником; 2) детермінувати національно мотивований компонент структури концепту; 3) установити зв'язок стереотипів суспільства стосовно рецепції жінки та змістом концепту *жінка*, що його виокремлюємо із мовлення майстра слова.

Виклад матеріалу. Збереження національних та культурних цінностей етносу є одним із найважливіших завдань, що мають бути усвідомленими як на державному рівні, так і безпосередньо кожним конкретним представником нації, оскільки

цінності культури є основою та запорукою формування та збереження основ національного самоусвідомлення народу, його менталітету та неповторності етнопсихології. Тому кожен свідомий громадянин має сприяти збереженню культурних надбань свого народу та використовувати сферу власної професійної діяльності як засіб для реалізації цієї мети.

Журналістика є тією галуззю літературної діяльності, що дає змогу впливати на сприйняття кожного індивіда того чи того фрагменту довкілля шляхом репрезентації необхідних даних, що у відповідній формі сприймаються адресатом як авторитетні. Йдеться про один із жанрів публіцистики – інтерв'ю. Як відомо, твори публіцистики призначені «для впливу на широке коло реципієнтів, яких можуть залучати до діалогу про актуальні проблеми сучасності, спонукають до трансформування отриманих знань у переконання... Публіцистика адаптує для своїх потреб художні тропи, стилістичні фігури, аналогії, гіпотези, прогнози і т. п.» [6, с. 296]. Інтерв'ю як «жанр публіцистики, сутністю якого є діалог, сформований запитаннями журналіста й відповідями інтерв'юера» [6, с. 427], дає можливість коригувати суспільні норми та забезпечувати збереження культурних традицій народу. Перспективу має ведення діалогів із видатними діячами суспільства, до яких належать і письменники. Постає П. Загребельного є однією із тих, що уособлюють культурні цінності українців та активно пропагують їх у власній творчості, тому інтерв'ю із майстром слова забезпечує можливість впливу на колективну свідомість етносу.

Як зауважує Є. Кожем'якін, «щоб описати, зрозуміти та пояснити організацію життя тієї чи тієї спільноти у певному розумінні досить діагностувати дискурс цієї спільноти» [3, с. 9], оскільки «у режимі дискурсу виокремлюються фрагменти реальності, у ньому ж відбувається оцінювання, структурування та переструктурування реальності, розстановка та зміщення акцентів, описується допустима та недопустима поведінка, фіксуються основні аксіологічні установки etc.» [3, с. 9]. Відповідно до тлумачення дискурсу, що його дотримуємося у цій розвідці, дискурс розуміємо як зв'язний текст у сукупності із екстралінгвальними чинниками [5, с. 136].

У розвідці увага сфокусована на вербалізації концепту *жінка* у дискурсі П. Загребельного, що його становить фрагмент, репрезентований інтерв'ю із письменником, який транслює сприйняття жінки, зумовлене етнопсихологією українців.

Безумовно, усі смисли концепту *жінка* у свідомості письменника зумовлені соціальним контекстом, проте чинники, що зумовлюють засоби їх омовлення, з одного боку, є загальнолюдськими, загальнонаціональними, з іншого ж – обумовленими індивідуально-особистісною сферою діяльності індивіда, що дає підставу розмежовувати смисли концепту, виникнення яких мотивоване соціальними чинниками та індивідуальним досвідом особистості.

Для П. Загребельного найціннішими якостями характеру завжди були неповторність, незалежність та унікальність як риси, що їх він цінував понад усе у людині. Письменник жодним чином не виявляв феміністичних настроїв стосовно гендерної рівності у суспільстві. Згадуючи пануючу ідеологію радянського соціуму, письменник наголошує на «уподібненні» статей та утворенні типу людини, позбавленої власної індивідуальності та неповторності: *Ми люди трагічної долі, в яких було відібрано все людське до таких меж, що вже не було мови про чоловіче й жіноче, про найвищий дар, отриманий од Бога; Адам і Єва стали легендою, міфом,*

маревом, натомість зродився *«простой советский человек»* і секретар первинної парторганізації, істота, позбавлена статі, не чоловік, не жінка, навіть не середній рід, а щось невизначене, аморфне, драглисте, як медуза. Бо це ж не люди, не особистості, не Божі створіння..., а так звані члени так званого колективу [7, с. 166]. Імена біблійних персонажів Адама та Єви функціують у дискурсі письменника як ремінісцентні, що є мовними репрезентантами ідеалу первозданної мужності та жіночності. Адам та Єва протиставлені чоловіку та жінці, які є продуктом соціуму та нав'язуваних ним соціальних ролей. Особистість, яку описує письменник, позбавлена виражених маркерів статі та можливості прояву власної ідентичності під впливом соціально-політичного устрою, що відбивається на рисах її поведінки, яку характеризують прикметники *невизначене, аморфне, драглисте*, що мають спільні семи «інертність», «байдужість», «коливання», «пасивність», «невпевненість». П. Загребельний відкрито виражає своє неприхильне, презирливе, різко критичне ставлення до міжстатевої «дифузії». Виокремлені смисли є наслідком такої риси етнопсихології українців як ідея необмеженої свободи [2, с. 273], що передбачає волелюбність, непокору проти спроб будь-якого стримання власного «Я». З цією ж метою уведено порівняння *«як медуза»*, метафоричне вживання якого зумовлене схожістю зовнішніх характеристик морської тварини із м'яким, без визначеної форми тілом та специфікою поведінки людини.

Часто в мовленні письменника простежуємо вживання дискурсивного словосполучення *так званий*, наприклад: *Майже так само безглуздим видається мені триптих про історичну долю української жінки, коли спробувати одні із «складнів» віддати так званий радянській жінці* [7, с. 166]; *«Бо це ж не люди, не особистості, не Божі створіння..., а так звані члени так званого колективу»* [7, с. 166], *«Так само як отой вигаданий Кларою Цеткін так званий жіночий день 8 березня (один раз на рік – це приниження!»* [7, с. 170]. Дискурсивний вираз *«...так званого...»* у мовознавстві визначають як вставне словосполучення, яке вносить у речення додаткову інформацію модального характеру, що супроводжує основну. У цьому разі вставне словосполучення зосереджує увагу тих, хто сприймає текст, на факті невідповідності «членів», «колективу», їх статусу, закріпленого у колективній свідомості. Мовець наголошує, що вони не заслуговують уживаної назви. Тут має місце негативна інформація. Така іронія засвідчує зневажливе ставлення майстра слова до усього несправжнього, штучного, нещирого, його осуд подібних якостей у будь-якому їх прояві.

У чистоті та цноті П. Загребельний убачав сутність українського жіночого менталітету, що відповідним чином омовлено, напр.: *коли мені довелося після Перемоги майже рік бути в Західній Європі і дбати про повернення додому сотень тисяч фашистських бранців, а найбільше бранок, наших дівчат і жінок, я несподівано для себе (мені тоді було 20 років, незрілий розум) зіткнувся з дикою жаждивістю переможців-американців і європейців до нашого жіноцтва. Розбецнені приступністю західно-європейок, вони буквально несамовитіли, стикаючись із залізобетонною неприступністю загадкових слов'янок, вони брязкотіли срібними доларами..., вони хотіли купити те, що купується в усьому світі, і не могли збагнути простої істини: **десь є жінки, які не продаються*** [7, с. 169]. На думку письменника, неприступність є рисою українок, що виявляється та увиразнюється у їх порівнянні з європейськими жінками. Для зображення

контрастивних рис характеру жінок-українок та європейок, яких зображає як легкодоступних, письменник удається до вживання іменників-антонімів *присутність – неприступність*, семантика другого посилюється внаслідок сполучення із прикметником *залізобетонний* у переносному значенні *«непохитний, що не піддається емоціям (про людину)»* [1, с. 402].

Дівочу чистоту та цноту П. Загребельний розцінює як найбільш цінну рису характеру української жінки, порівн.: *Я застав ще майже язичницький звичай, який панував в українському селі. Заручені хлопець і дівчина, перш ніж повінчатися, цілий рік повинні були спати у «в коморі», але між ними ніколи не могло статися отого найголовнішого, і не дозволяла цього дівчина, **хранителька народного скарбу, скарбу нації*** [7, с.169]. Лексема *хранителька* реалізує одне зі своїх значень у відповідному контексті – дівчина, яка зберігає свою честь до заміжжя, є охоронницею традицій та цінностей свого народу, зберігаючи і передаючи наступним поколінням досвід та особливості світовідчуття попередніх. Сенси «цнота», «чистота», «невинність», що становлять зміст концепту *жінка* у свідомості П. Загребельного, є етноспецифічно маркованими, відображають звичаї, вірування українців, що приділяли увагу відповідним якостям молодої дівчини, яка збиралася вступати у шлюб. Проте такі риси не є перманентними і асоціюються із дівчатами-українками лише конкретного періоду української давнини, натомість сучасна жінка у сприйнятті письменника позбавлена чистоти та скромності. Із захопленням та пафосом письменник висловлюється лише стосовно жінок, які зустрічалися йому у ХХ ст. Зміст прикметника *неповторний*, ужитий на позначення української жінки, яку він оцінює максимально позитивно, відображає таке бачення письменника: *Я щасливий, що народився і виріс на землі, де були (вимушений вживати це слово в минулому часі) такі **неповторні жінки*** [7, с.169]. На жаль, на думку П. Загребельного, його сучасниці втратили усі характеристики, що становлять образ справжньої української жінки.

Будь-який комунікативний учинок здійснюється у певному емоційно-стилевому форматі, тобто акт мовлення позначений тією чи тією тональністю [4, с. 303]. Як зауважують сучасники письменника, мовлення П. Загребельного часто супроводжується іронічною тональністю, наприклад: *«шанобливість до неї, як втілення найвищої земної краси, може народжуватися тільки там і тоді, де всевладно панує цнотливість, чистість і, сказати б, **недоторканість (не депутатська!)»*** [7, с. 167]. Говорячи про жінку із захопленням, серйозністю, повагою, комунікація відбувається у вже заданих рамках, але тут реалізує себе чинник непередбачуваності спілкування – комунікант різко змінює емоційну атмосферу спілкування, тим самим показуючи зміну свого емоційно-психологічного стану, це відбивається і на психологічному стані адресата, якого таким чином раптово занурюють в іншу дискурсивну площину. Останній елемент у вживаному синонімічному ряді *«цнотливість, чистість та **недоторканість»*** впливає на загальне ліричне емоційне налаштування, мимовільно скеровуючи мисленнєвий потік у політичний дискурс. Таке явище зумовлене наявними у свідомості мовця асоціативно-вербальними процесами.

Висновки. Отже, роль журналіста у збереженні та впровадженні культурних цінностей народу є значущою, оскільки при дослідженні «живого» мовлення видатних особистостей, репрезентованого таким жанром публіцистики, як інтерв'ю,

КОНЦЕПТ ЖІНКА У ДИСКУРСІ П. ЗАГРЕБЕЛЬНОГО (НА МАТЕРІАЛІ ЖУРНАЛІСТСЬКИХ ІНТЕРВ'Ю...

виявлено низку смислів у структурі концепту *жінка*, що мотивовані особливостями поведінки українців. Сегмент концепту, співвідносний із особистістю української жінки, має виключно позитивну оцінку, відображає духовні цінності нації та сприяє їх збереженню і популяризації. Сенси-конструкти певних ділянок концепту мають негативну оцінку письменника, що засвідчує його несхвальне, осудливе ставлення до стереотипів, нав'язуваних особистості соціумом. *Перспективу* дослідження вбачаємо у тому, що необхідно активніше досліджувати жанр інтерв'ю для опису концептосфери українського народу.

Список літератури

1. Великий тлумачний словник української мови / [уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел]. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2007. – 1736 с.
2. Горлач М. І. Філософія / М. І. Горлач, В. Г. Кремень, В. К. Рибалко. – Х.: Консум, 2000. – 672 с.
3. Дронова И. Г. Проблема дискурсного конструирования социальной реальности: историко-философские аспекты / И. Г. Дронова, Е. А. Кожемякин // Научные ведомости Белгородского государственного университета. Серия: Философия. Социология. Право. – №14 (54). – Вып.6. – 2008. – С. 5-12.
4. Карасик В. И. Языковые ключи: [моногр.] / Владимир Ильич Карасик. – М.: Гнозис, 2009. – 406 с.
5. Лингвистический энциклопедический словарь / [гл. ред. В. Н. Ярцева]. – М.: Науч. изд-во «Большие Российские энциклопедии», 2002. – 709 с.
6. Літературна енциклопедія: [у 2-ох томах] / Ю. І. Ковалів. – К.: Академія, 2007.
7. Тарнашинська Л. Таємниця Євразії, або Жінка і чоловік з погляду вічності / Л. Тарнашинська // Березіль. – 2000. – № 7-8. – С. 165-173.

Карпенко Н.А. Концепт жінка в дискурсе П. Загребельного (на матеріалі журналістських інтерв'ю з письменником) // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации». – 2011. – Т.24 (63). – №4. Часть 1. – С.235-239.

В статье рассмотрены средства языкового представления культурно значимой составляющей концепта жінка, которые выделены из текстов журналистских интервью с П. Загребельным. Внимание автора статьи сосредоточено на свойстве дискурса мастера слова влиять на сохранение и формирование культурных ценностей украинцев.

Ключевые слова: *концепт, дискурс, культурные ценности, интервью.*

Karpenko N.A. Concept woman in P.Zagrebelnyi's discourse (on the journalist's interview with the writer) // Uchenye zapiski Tavricheskogo Natsionalnogo Universiteta im. V.I. Vernadskogo. Series «Filology. Social communicatios». – 2011. – V.24 (63). – №4. Part 1. – P.235-239.

Means of the language representation of the cultural component of the concept woman were singled out from the interview with P. Zagrebelnyi and considered in the article. Attention was paid to the potential of the discourse for preserving and forming the Ukrainian's cultural values that become possible by virtue of the journalists' professional activity.

Key words: *concept, discourse, cultural values, interview.*

Поступила до редакції 02.08.2011 р.